

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кафедра конституційного і міжнародного права факультету № 4

РОБОЧА ПРОГРАМА

навчальної дисципліни

«Право Європейського Союзу»

**обов'язкових компонент освітньо-професійної програми
другого (магістерського) рівня вищої освіти**

081 Право (Поліцейські)

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 4
Протокол від 16.08.2023 № 8.

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7.

Розглянуто на засіданні кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4 ХНУВС (протокол від 10.08.2023 № 15).

Розробники:

1. Професор кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент Войціховський А. В.
2. Доцент кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент Логвиненко Є. С.

Рецензенти:

1. Професор кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, д.ю.н., професор Гавриленко О. А.
2. Професор кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, к.ю.н., доцент Коломієць Ю. М.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Шифри та назви галузі знань, код та назва спеціальності, ступень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів ECTS – 3 Загальна кількість годин – 90 Кількість тем – 12	08 Право 081 Право; другий (магістерський)	Навчальний курс – 1 Семестр – 1 Види контролю: тематична контрольна робота, екзамен
Розподіл навчальної дисципліни за видами занять:		
денна форма навчання: Лекції – 20; Семінарські заняття – 20; Самостійна робота – 50. Індивідуальні завдання: Реферат – I семестр.		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Право Європейського Союзу» є формування вміння правильно оцінювати конкретні правові явища сучасної Європи, знати та вміти орієнтуватися у європейському правовому полі.

Основною метою вивчення права Європейського Союзу є підготовка юриста з широким колом знань основ європейської теорії і практики суспільних відносин. Дисципліна передбачає послідовний та систематичний розгляд основних проблем у діяльності окремих органів та інституцій влади ЄС. Досягнення мети здійснюється в процесі викладання навчальної дисципліни через вирішення наступних завдань.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Право Європейського Союзу» є формування у слухачів магістратури як майбутніх працівників Національної поліції знань, вмінь та навичок, які ставляться перед поліцією на конкретному етапі розвитку українського суспільства.

Міждисциплінарні зв'язки:

Дисципліна «Право Європейського Союзу» вивчається: у магістратурі, на основі знань, які магістри отримали з інших навчальних дисциплін («Теорія держави і права», «Міжнародне право», «Актуальні проблеми міжнародного публічного права»), має структурно-логічні зв'язки з предметами «Конституційне право» тощо.

Очікувані результати навчання: у результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

знати:

– еволюцію, сучасний стан й основні тенденції розвитку права Європейського Союзу як наднаціональної системи права;

- основні джерела права Європейського Союзу;
- основні поняття й терміни права Європейського Союзу;
- сутнісні характеристики Європейського Союзу як принципово нової організації публічної влади в Європі;
- основні напрямки правового регулювання в межах Європейського Союзу;
- символіку Європейського Союзу та країн-членів;
- основи правового становища особи та інститутів громадянського суспільства, форми безпосередньої демократії в Європейському Союзі;
- юридичний статус органів державної влади та місцевого самоврядування в Європейському Союзі;
- правовий статус держав-членів у складі Євросоюзу;
- сучасний стан та перспективи розвитку взаємовідносин між Україною та Європейським Союзом.

вміти:

- будувати професійну діяльність та стосунки з оточуючими з урахуванням європейських пріоритетів та стандартів у галузі прав людини тощо;
- аналізувати національне законодавство на предмет його відповідності європейському праву;
- за необхідності застосовувати приписи домовленостей між Україною та країнами Євросоюзу;
- здійснювати правову кваліфікацію подій і явищ, що відбуваються у різних сферах суспільного життя Європейського Союзу;
- оцінювати власні вчинки та вчинки колег-професіоналів з точки зору відповідності європейським стандартам;
- давати оцінку правових актів, що складаються у процесі діяльності інституцій Європейського Союзу;
- давати фахову оцінку подій і явищ у суспільно-політичному житті Європейського Союзу, про які йдеться у засобах масової інформації;
- аналізувати чинне законодавство ЄС з точки зору правової теорії;
- аргументовано відстоювати власну позицію щодо питань євроінтеграції з позицій науки національного права та чинного законодавства.

Програмні компетентності, які формуються при викладанні навчальної дисципліни		
Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері права.	
Загальні компетентності (ЗК)	ЗК 6	Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
	ЗК 9	Здатність працювати в міжнародному контексті.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)	СК 2	Здатність аналізувати та оцінювати вплив правової системи Європейського Союзу на правову систему України.
	СК 3	Здатність аналізувати та оцінювати вплив Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини на розвиток правової системи та правозастосування в Україні.
	СК 4	Здатність оцінювати взаємодію міжнародного права та міжнародних правових систем з правовою системою України.
	СК 5	Здатність використовувати сучасні правові доктрини та принципи у правотворчості та в процесі застосування інститутів публічного і приватного права, а також кримінальної юстиції.
	СК 9	Здатність застосовувати міждисциплінарний підхід в оцінці правових явищ та правозастосовній діяльності.
Результати навчання (РН)	РН 10	Аналізувати взаємодію міжнародного права та міжнародно-правових систем з правовою системою України на основі усвідомлення основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування права.
	РН 12	Проводити порівняльно-правовий аналіз окремих інститутів права різних правових систем, враховуючи взаємозв'язок правової системи України з правовими системами Ради Європи та Європейського Союзу.

3. Програма навчальної дисципліни

Тема № 1. Передумови Європейської інтеграції

Поняття Європейської інтеграції. Передумови створення єдиної Європи (створення єдиної Європи). Основні причини європейської інтеграції. План

Маршалла. План Шумана 1950 р. «Комунітарний метод», розроблений Ж. Моне.

Основні етапи формування Європейських Співтовариств і Європейського Союзу.

Тема № 2. Європейський Союз – нова організація політичної влади в Європі

Європейський Союз: склад, територія, населення. Держави-члени Європейського Союзу. Територіальна сфера діяльності Європейського Союзу. Особливості правового режиму «заморських країн та територій». Офіційні мови Європейського Союзу. Символіка Європейського Союзу (гімн, прапор та ін.). Інститут громадянства Європейського Союзу та його значення.

Європейський Союз і Рада Європи. Спільність завдань та схожість у розвитку Європейського Союзу та Ради Європи. Методи і форми здійснення інтеграції у межах двох об'єднань. Взаємодія Європейського Союзу і Ради Європи на сучасному етапі.

Тема № 3. Правова природа та характерні риси права Європейського Союзу

Поняття права Європейського Союзу, його правова природа та історія розвитку. Особливості права Європейського Союзу. Суб'єкти права ЄС.

Право Європейського Союзу як наука. Роль загальнотеоретичних, історичних та галузевих юридичних наук у вивченні права Європейського Союзу. Основні наукові школи Європейського права. Співвідношення між наукою права Європейського Союзу та політико-правовою практикою і навчальним процесом.

Право Європейського Союзу як навчальна дисципліна. Система курсу. Загальна та Особлива частини навчальної дисципліни.

Взаємодія міжнародного права з правом Європейського Союзу. Правовідносини, врегульовані правом Європейського Союзу, їх особливості. Взаємодія права Європейського Союзу з внутрішнім правом держав-членів. Принцип примату права ЄС.

Тема № 4. Система і принципи права Європейського Союзу

Система права Європейського Союзу: основні способи побудови. Предметний, функціональний і структурний підходи. Галузі й інститути права Європейського Союзу. Зміст матеріального права ЄС.

Принципи права Європейського Союзу: поняття, класифікація. Джерела і спосіб закріплення принципів права Європейського Союзу. Роль Суду ЄС у формуванні принципів права ЄС.

Тема № 5. Джерела права Європейського Союзу

Джерела права Європейського Союзу: поняття, ознаки та особливості. Система джерел права ЄС та їх класифікація за критеріями.

Роль судового прецеденту як джерела права Європейського Союзу. Доктрини дії прецеденту у праві ЄС. Роль міжнародних договорів як джерела права ЄС.

Тема № 6. Компетенція Європейського Союзу

Компетенція Європейського Союзу: поняття, структура і зміст. Обсяг компетенції ЄС. Правові джерела компетенції Європейського Союзу. Категорії та сфери компетенції Європейського Союзу.

Механізм реалізації компетенції Європейського Союзу. Спеціальні правові бази установчих документів.

Тема № 7. Органи та інститути Європейського Союзу

Організаційний механізм Європейського Союзу. Характерні риси інституційної структури. Система інститутів Європейського Союзу. Класифікація органів Європейського Союзу.

Європейський Парламент: склад, функції, регламент роботи, місце в системі наднаціональних органів Європейського Союзу, сфера компетенції. Правовий статус депутатів Європарламенту.

Рада Європейського Союзу, її склад, порядок формування і місце в системі органів Європейського Союзу. Порядок роботи і процедура прийняття рішень. Обсяг та зміст повноважень, відповідальність Ради Європейського Союзу.

Європейська Комісія, її склад, функції, обов'язки, повноваження. Права Європейської комісії щодо держав-членів Європейського Союзу. Делегування Комісії додаткових повноважень. Відповідальність Комісії.

Європейська Рада: склад, порядок формування і проведення засідань. Повноваження Європейської Ради. Європейська Рада і Рада ЄС.

Рахункова Палата: склад, обрання, функції та повноваження.

Фінансові установи Європейського Союзу (Європейський центральний банк, Європейський інвестиційний банк): правовий статус, основні напрямки діяльності, керівні органи.

Консультативні органи Європейського Союзу (Економічний і соціальний комітет, Комітет регіонів): склад, повноваження, напрями діяльності.

Тема № 8. Судова система Європейського Союзу

Судова система Європейського Союзу: поняття та внутрішня побудова. Принципи організації та функціонування судової системи ЄС.

Суд Європейського Союзу: склад і порядок формування, організація роботи і процедура прийняття рішень, повноваження та юрисдикція Суду. Правотлумачна діяльність Суду ЄС.

Тема № 9. Лісабонський договір Європейського Союзу

Історія розробки Конституційного Договору Європейського Союзу. Європейський Конвент.

Лісабонський договір як нова базова угода функціонування Європейського Союзу. Структура та зміст Лісабонського договору. Інституційні зміни ЄС у рамках Договору. Вплив Договору на реалізацію політики розширення ЄС.

Тема № 10. Особливості законодавчого процесу і механізми ухвалення рішень Європейського Союзу

Законодавчі процедури в Європейському Союзі, їх особливості. Застосування законодавчої процедури в Європейському Союзі. Ухвалення рішення органами Європейського Союзу. Механізм реалізації рішень Європейського Союзу. Органи, які здійснюють контроль за способами реалізації права ЄС державами-членами.

Тема № 11. Співвідношення права Європейського Союзу і внутрішнього законодавства держав-членів Європейського Союзу

Верховенство права Європейського Союзу над національним правом держав-членів. Роль Європейського суду з прав людини у становленні і розвитку принципу верховенства права ЄС. Доктрина прямої дії права Європейського Союзу. Вертикальна пряма дія та горизонтальна пряма дія. Особливості прямої дії установчих договорів, міжнародних угод, регламентів, директив і рішень ЄС.

Тема № 12. Основи правового становища людини і громадянина в Європейському Союзі

Характеристика інституту правового становища людини і громадянина в Європейському Союзі. Джерела правового регулювання становища людини і громадянина в Європейському Союзі.

Громадянство Європейського Союзу. Підстави набуття і припинення громадянства Європейського Союзу.

Основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Європейському Союзі. Класифікація прав людини і громадянина.

Гарантії прав та свобод людини і громадянина в ЄС. Класифікація гарантій прав і свобод людини і громадянина в ЄС. Судовий захист прав і свобод людини і громадянина в ЄС.

Правовий статус Омбудсмана Європейського Союзу.

4. Структура навчальної дисципліни

4.1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
	І семестр						
Тема № 1: Передумови Європейської інтеграції.	7	2	2	-	-	3	Тематична контрольна робота
Тема № 2: Європейський Союз – нова організація політичної влади в Європі.	7	2	2	-	-	3	
Тема № 3: Правова природа та характерні риси права Європейського Союзу.	7	2	2	-	-	3	
Тема № 4: Система і принципи права Європейського Союзу.	7	2	2	-	-	3	
Тема № 5: Джерела права Європейського Союзу.	8	2	2	-	-	4	
Тема № 6: Компетенція Європейського Союзу.	8	-	2	-	-	6	
Тема № 7: Органи та інститути Європейського Союзу.	8	2	2	-	-	4	
Тема № 8: Судова система Європейського Союзу.	8	2	2	-	-	4	
Тема № 9: Лісабонський договір Європейського Союзу.	8	2	2	-	-	4	
Тема № 10: Особливості законодавчого процесу і механізми ухвалення рішень Європейського Союзу.	8	-	-	-	-	8	
Тема № 11: Співвідношення права Європейського Союзу і внутрішнього законодавства держав-членів Європейського Союзу.	7	2	-	-	-	5	

Тема № 12: Основи правового становища людини і громадянина в Європейському Союзі.	7	2	2	-	-	3	
Всього	90	20	20	-	-	50	Екзамен

4.2. Питання, що виносяться на самостійне опрацювання

Перелік питань до тем навчальної дисципліни		Література:
Тема № 1. Передумови Європейської інтеграції		
1. Європейська інтеграція, передумови створення єдиної Європи. 2. Концепції створення політичного союзу в Європі у середні віки та новий час. 3. Основні етапи формування Європейських Співтовариств і Європейського Союзу. 4. Основні етапи еволюції ЄС. 5. План Маршалла і Організація європейського економічного співробітництва.		Основна: 1-18. Додаткова: 6, 9, 12, 15, 16.
Тема № 2. Європейський Союз – нова організація політичної влади в Європі		
1. Держави-члени Європейського Союзу. 2. Територіальна сфера діяльності Європейського Союзу. 3. Особливості правового режиму «заморських територій». 4. Інститут громадянства Європейського Союзу та його значення. 5. Офіційні мови Європейського Союзу. Символіка Європейського Союзу (гімн, прапор та ін.). 6. Методи і форми здійснення інтеграції у межах Європейського Союзу і Ради Європи. 7. Процедури з прийняття нових членів та припинення членства у ЄС. Плани подальших реформ Європейського Союзу.		Основна: 1-18. Додаткова: 1-3, 9, 10, 12, 14-16.
Тема № 3. Правова природа та характерні риси права Європейського Союзу		
1. Співвідношення понять «Європейське право» і «право Європейського Союзу». 2. Право Європейського Союзу як наука. Роль загальнотеоретичних, історичних та галузевих юридичних наук у вивченні права Європейського Союзу. 3. Основні наукові школи Європейського права. 4. Система науки права Європейського Союзу: наукові дисципліни, наукові підгалузі, проблемні напрями. 5. Європейське право як навчальна дисципліна. 6. Правовідносини, врегульовані правом Європейського Союзу, їх особливості і види. 7. Національне право як джерело права Європейського Союзу. Верховенство права Європейського Союзу та доктрина прямої дії.		Основна: 1-18. Додаткова: 1-4, 6, 9, 11, 14-16.
Тема № 4. Система і принципи права Європейського Союзу		
1. Поняття системи права ЄС. 2. Предметний, функціональний і структурний підходи побудови системи права ЄС.		Основна: 1-18. Додаткова: 1, 2, 5, 7, 9-12, 14-16.

	<ul style="list-style-type: none"> 3. Комунарне право. 4. Поняття і класифікація цілей ЄС. 5. Юридичне значення цілей ЄС. 6. Принципи компетенції ЄС. 7. Загальні принципи діяльності ЄС. 8. Принципи і цілі зовнішньополітичної діяльності ЄС. 	
Тема № 5. Джерела права Європейського Союзу		
	<ul style="list-style-type: none"> 1. Поняття, ознаки та особливості джерел права ЄС. 2. Класифікація джерел права ЄС. 3. Джерела прецедентного права та їх місце в системі джерел права ЄС. 4. Міжнародні договори як джерела права ЄС. 5. Доктрини дії прецеденту у праві ЄС. 	<p>Основна: 1-18. Додаткова: 1, 2, 5, 6, 8, 10, 15, 16.</p>
Тема № 6. Компетенція Європейського Союзу		
	<ul style="list-style-type: none"> 1. Поняття і сутність компетенції ЄС. 2. Правові джерела компетенції ЄС. 3. Категорії і сфери компетенції ЄС. 4. Механізм реалізації компетенції ЄС. 5. Компетенція ЄС як основа його міжнародно-правового статусу. 6. Визначення компетенції ЄС за Лісабонським договором. 7. Розмежування компетенції між ЄС і державами-членами. 	<p>Основна: 1-18. Додаткова: 2, 3, 5, 6, 10, 15, 16.</p>
Тема № 7. Органи та інститути Європейського Союзу		
	<ul style="list-style-type: none"> 1. Поняття «інститут» і «орган» у праві Європейського Союзу. 2. Порядок обрання та правовий статус депутатів Європарламенту. 3. Права Європейської комісії щодо держав-членів Європейського Союзу. Делегування Комісії додаткових повноважень. Політична відповідальність Комісії. 4. Система контрольних органів Європейського Союзу. Європейська рахункова палата: склад і порядок формування, внутрішня організація та повноваження, правовий статус аудиторів. 5. Європейський інвестиційний банк: правовий статус, основні напрямки діяльності, керівні органи. 6. Правове становище структурних фондів Європейського Союзу. 7. Правотворчі процедури в Європейському Союзі. 	<p>Основна: 1-18. Додаткова: 2, 3, 6, 10, 11, 13, 14, 16.</p>
Тема № 8. Судова система Європейського Союзу		
	<ul style="list-style-type: none"> 1. Поняття та внутрішня побудова судової системи ЄС. 2. Основні принципи організації та функціонування судової системи ЄС. 3. Правові засади функціонування та юрисдикція Суду ЄС. 4. Правотлумачна діяльність Суду ЄС. 5. Вплив рішень Суду ЄС на право та інститути ЄС. 6. Взаємозв'язок та взаємодія судових органів ЄС із судовими органами держав-членів. 	<p>Основна: 1-18. Додаткова: 2, 6, 10, 13, 16.</p>
Тема № 9. Лісабонський договір Європейського Союзу		
	<ul style="list-style-type: none"> 1. Історія розробки Конституційного Договору ЄС. Європейський Конвент. 2. Лісабонський договір ЄС як альтернатива Європейській 	<p>Основна: 1-18. Додаткова: 2, 10, 16.</p>

конституції. 3. Основні положення Лісабонського договору. 4. Інституційні зміни ЄС у рамках Лісабонського договору. 5. Основні засади імміграційної політики ЄС за Лісабонським договором.	
Тема № 10. Особливості законодавчого процесу і механізми ухвалення рішень Європейського Союзу	
1. Законодавчі процедури в ЄС. 2. Процедура ухвалення рішення органами ЄС. 3. Механізм реалізації рішень ЄС. 4. Спеціальні законодавчі процедури ЄС. 5. Право законодавчої ініціативи в ЄС.	Основна: 1-18. Додаткова: 2, 5, 6, 10, 16.
Тема № 11. Співвідношення права Європейського Союзу і внутрішнього законодавства держав-членів Європейського Союзу	
1. Доктрина верховенства права ЄС над національним правом держав-членів. 2. Доктрина прямої дії права ЄС. 3. Пряма дія установчих договорів, міжнародних угод, регламентів, директив і рішень ЄС. 4. Особливості верховенства установчих договорів ЄС. 5. Співвідношення понять «пряма дія» та «пряме застосування». 6. Роль Суду ЄС у формуванні принципу верховенства права ЄС.	Основна: 1-18. Додаткова: 1, 2, 4, 6-12, 14, 16.
Тема № 12. Основи правового становища людини і громадянина в Європейському Союзі	
1. Джерела правового регулювання становища людини і громадянина у Європейському Союзі. 2. Громадянство ЄС: поняття і співвідношення з національним громадянством. 3. Позасудові механізми захисту прав і свобод. 4. Процесуальні гарантії. Матеріальні гарантії прав і свобод людини і громадянина. 5. Інститут Омбудсмана ЄС як елемент європейської системи захисту прав людини.	Основна: 1-18. Додаткова: 1, 2, 4-6, 8, 10-14, 16.

5.Індивідуальні завдання

5.1. Теми рефератів

1. Співвідношення права Європейського Союзу із внутрішньодержавним (національним) і міжнародним правом.
2. Принципи верховенства і прямої дії права Європейського Союзу.
3. Первинне і вторинне право Європейського Союзу.
4. Установчий договір Європейського Союзу: структура, зміст, порядок прийняття та внесення змін.
5. Хартія Європейського Союзу про основні права і свободи.
6. Інституційні механізми забезпечення гендерної рівності у Європейському Союзі.
7. Діяльність Європейського інституту гендерної рівності.

8. Принципи діяльності Європейського Союзу.
9. Органи Європейського Союзу: загальна характеристика та класифікація.
10. Правовий статус Ради Європейського Союзу.
11. Правовий статус Європейської комісії.
12. Правовий статус Європейського парламенту.
13. Правовий статус Суду Європейських співтовариств і Суду першої інстанції.
14. Правовий статус Палати аудиторів.
15. Правовий статус Європейської ради.
16. Допоміжні і консультативні органи Європейського Союзу.
17. Загальна характеристика компетенції Європейського Союзу.
18. Порядок вступу до Європейського Союзу нових держав-членів.
19. Правове регулювання спільного ринку Європейського Співтовариства.
20. Принцип вільного руху товарів у праві ЄС.
21. Принципи вільного руху послуг і свободи заснування у праві ЄС.
22. Принцип вільного руху капіталу і здійснення платежів у праві ЄС.
23. Правові основи економічного і валютного союзу держав-членів ЄС.
24. Порядок введення в обіг єдиної валюти ЄС (євро).
25. Концепції політичного об'єднання Європи у середні віки і новий час.
26. Європейська комісія: місце у системі органів Європейського Союзу, повноваження.
27. «Європейська ідея» в період другої світової війни.
28. Суд Європейський співтовариств: місце у системі органів Європейського Союзу, юрисдикція.
29. Європейське Економічне Співтовариство (ЄЕС): причини створення, правовий статус.
30. Структура, організація роботи та процедура прийняття рішень Європейським судом.
31. Правове становище Суду першої інстанції Європейського Союзу.
32. Розвиток Європейських співтовариств у 70-ті – першій половині 80-х років.
33. Поняття і класифікація принципів права Європейського Союзу. Загальні принципи права Європейського Союзу.
34. Повноваження Європейського Співтовариства.
35. Принцип субсидіарності в праві Європейського Союзу.
36. Система права Європейського Союзу.
37. Джерела права Європейського Союзу: загальна характеристика
38. Правові основи спільної зовнішньої політики і політики безпеки Європейського Союзу.

5.2. Теми наукових робіт

1. Правова природа інтеграційних утворень.
2. Наочна компетенція ЄС.
3. Громадянство Європейського союзу.
4. Територіальна організація ЄС.

5. Забезпечення прав і свобод людини у Європейському Союзі.
6. Гендерна політика в ЄС.
7. Позитивні заходи (гендерні квоти) у країнах ЄС.
7. Економічна система ЄС.
8. Інституціональна структура ЄС.
9. Основні напрями взаємодії України та ЄС.
10. Регіональні механізми боротьби зі злочинністю.
11. Правовий статус транснаціональних корпорацій.
12. Роль судового прецеденту у юридичній практиці Суду ЄС.
13. Територіальне самоврядування у Євросоюзі.
15. Проблеми розширення Європейського Союзу на сучасному етапі.
16. Економічна, політична та правова інтеграція західноєвропейських держав після закінчення другої світової війни (1945-1951 рр.).
17. Значення рішень Суду Європейських співтовариств і Суду першої інстанції у розвитку інтеграції в рамках ЄС.

6. Методи навчання

Формування знань, вмінь та навичок забезпечується поєднанням лекційних та семінарських занять з виконанням індивідуальних завдань та завдань для самостійної підготовки. При цьому на проведення лекцій відводиться 20 годин, на проведення семінарських занять – 20 години.

Метою лекційного курсу «Право Європейського Союзу» є ознайомлення здобувачів вищої освіти з основними поняттями, якими оперує право ЄС, розкриття положення інститутів та органів Європейського Союзу, визначення компетенції ЄС та аналіз особливостей інтеграційних процесів у Європі. Лекції проводяться із застосуванням прозірок (мультимедійні та бінарні), а також із включеними бесідами.

На семінарських заняттях з дисципліни використовуються методи навчання: коротке пояснення, аналізу, групове та індивідуальне вирішення конкретних ситуацій, діалог «запитання-відповідь», тренування здобувачів вищої освіти для набуття ними навичок у правильному формулюванні складних юридичних понять і категорій.

Самостійна робота за кожною темою передбачає підготовку до аудиторних занять (лекцій, практичних, семінарських через вивчення навчальної літератури, що додається до програми навчальної дисципліни, матеріалів лекційного фонду); виконання практичних завдань протягом семестру; самостійне опрацювання тем навчальної дисципліни (конспектування тем лекцій та тем, винесених на самостійне опрацювання); написання рефератів, наукових доповідей; розробку навчальних тестових завдань; підготовку до усіх видів контролю (поточного та підсумкового).

7. Перелік питань та завдань, що виносяться на підсумковий контроль

Контрольні питання до екзамену

1. Європейська інтеграція, передумови створення єдиної Європи.
2. «Комунітарний метод».
3. «План Маршалла».
4. Основні етапи формування Європейських Співтовариств і Європейського Союзу.
5. Правова природа Європейського Союзу.
6. Склад Європейського Союзу. Територіальна сфера діяльності ЄС. Території держав-членів ЄС, що не ввійшли до складу ЄС. Особливості правового режиму «заморських територій».
7. Офіційні мови ЄС. Офіційні символи ЄС: гімн, прапор.
8. Інститут громадянства ЄС та його значення.
9. Європейський Союз і Рада Європи.
10. Поняття права ЄС та його правова природа.
11. Право ЄС як наука і навчальна дисципліна.
12. Право ЄС і міжнародне право.
13. Право ЄС і внутрішнє право держав-членів.
14. Поняття системи права ЄС.
15. Предметний, функціональний і структурний підходи побудови системи права ЄС.
16. Поняття і класифікація принципів права ЄС.
17. Загальні принципи права ЄС.
18. Функціональні принципи права ЄС.
19. Роль Суду ЄС у формуванні принципів права ЄС.
20. Поняття, ознаки та особливості джерел права ЄС.
21. Класифікація джерел права ЄС.
22. Джерела прецедентного права та їх місце в системі джерел права ЄС.
23. Міжнародні договори як джерела права ЄС.
24. Поняття і сутність компетенції ЄС.
25. Правові джерела компетенції ЄС.
26. Внутрішня компетенція ЄС.
27. Зовнішня компетенція ЄС.
28. Категорії і сфери компетенції ЄС.
29. Механізм реалізації компетенції ЄС.
30. Інституційний механізм ЄС.
31. Правовий статус Європейського парламенту.
32. Правовий статус Ради Європейського Союзу.
33. Правовий статус Європейської комісії.
34. Правовий статус Європейської ради.
35. Правовий статус Рахункової палати.
36. Фінансові структури ЄС (Європейський центральний банк, Європейський інвестиційний банк).

37. Консультативні органи ЄС (Економічний і соціальний комітет, Комітет регіонів).
38. Поняття та внутрішня побудова судової системи ЄС.
39. Основні принципи організації та функціонування судової системи ЄС.
40. Правові засади функціонування та юрисдикція Суду ЄС.
41. Правотлумачна діяльність Суду ЄС.
42. Історія розробки Конституційного Договору ЄС. Європейський Конвент.
43. Лісабонський договір ЄС як альтернатива Європейської конституції.
44. Структура та зміст Лісабонського договору ЄС.
45. Інституційні зміни ЄС у рамках Лісабонського договору.
46. Законодавчі процедури в ЄС.
47. Процедура ухвалення рішення органами ЄС.
48. Механізм реалізації рішень ЄС.
49. Доктрина верховенства права ЄС над національним правом держав-членів.
50. Доктрина прямої дії права ЄС.
51. Роль Європейського суду з прав людини у становленні і розвитку принципи верховенства права ЄС.
52. Вертикальна пряма дія.
53. Горизонтальна пряма дія.
54. Пряма дія установчих договорів, міжнародних угод, регламентів, директив і рішень ЄС.
55. Характеристика інституту правового становища людини та громадянина в ЄС.
56. Джерела правового регулювання становища людини і громадянина в ЄС.
57. Громадянство ЄС.
58. Основні права, свободи та обов'язки людини та громадянина в ЄС.
59. Гарантії прав та свобод людини і громадянина в ЄС.
60. Правовий статус Омбудсмена ЄС.

8. Критерії та засоби оцінювання результатів навчання здобувачів

Контрольні заходи оцінювання результатів навчання включають в себе поточний та підсумковий контроль.

Засобами оцінювання результатів навчання можуть бути екзамени (комплексні екзамени); заліки; тести; наскрізні проекти; командні проекти; аналітичні звіти, реферати, есе; розрахункові та розрахунково-графічні роботи; презентації результатів виконаних завдань та досліджень; завдання на лабораторному обладнанні, тренажерах, реальних об'єктах тощо; інші види індивідуальних та групових завдань.

Поточний контроль. До форм поточного контролю належить оцінювання:

- рівня знань під час семінарських, практичних, лабораторних занять;
- якості виконання самостійної роботи.

Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських, практичних та лабораторних занять і має на меті перевірку набутих здобувачем вищої освіти знань, умінь та інших компетентностей з навчальної дисципліни.

У ході поточного контролю проводиться систематичний вимір приросту знань, їх корекція. Результати поточного контролю заносяться викладачем до журналів обліку роботи академічної групи за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Оцінки за самостійну роботу виставляються в журналі обліку роботи академічної групи окремою графою за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»). Результати цієї роботи враховуються під час виставлення підсумкових оцінок.

При розрахунку успішності здобувачів враховуються такі види робіт: навчальні заняття (семінарські, практичні, лабораторні тощо); самостійна робота (виконання домашніх завдань, ведення конспектів першоджерел та робочих зошитів, виконання розрахункових завдань, підготовка рефератів, наукових робіт, публікацій, розроблення спеціальних технічних пристроїв і приладів, моделей, комп'ютерних програм, виступи на наукових конференціях, семінарах та інше); контрольні роботи (виконання тестів, контрольних робіт у формі, передбаченій в робочою програмою навчальної дисципліни). Вони оцінюються за національною системою оцінювання («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно»).

Здобувач, який отримав оцінку «незадовільно» за навчальні заняття або самостійну роботу, зобов'язаний перескласти її.

Загальна кількість балів (оцінка), отримана здобувачем за семестр перед підсумковим контролем, розраховується як середньоарифметичне значення з оцінок за навчальні заняття та самостійну роботу, та для переводу до 100-бальної системи помножується на коефіцієнт 10.

Підсумковий контроль. Підсумковий контроль проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному ступені вищої освіти або на окремих його завершених етапах.

Для обліку результатів підсумкового контролю використовується поточно-накопичувальна інформація, яка реєструється в журналах обліку роботи академічної групи. Результати підсумкового контролю з дисциплін відображаються у відомостях обліку успішності, навчальних картках здобувачів, залікових книжках. ***Присутність здобувачів на проведенні підсумкового контролю (екзамену, заліку) обов'язкова.*** Якщо здобувач вищої освіти не з'явився на підсумковий контроль (екзамен, залік), то науково-педагогічний працівник ставить у відомість обліку успішності відмітку «не з'явився».

Підсумковий контроль (екзамен, залік) оцінюється за національною шкалою. Для переводу результатів, набраних на підсумковому контролі, з національної системи оцінювання в 100-бальну вводиться коефіцієнт 10, таким чином максимальна кількість балів на підсумковому контролі (екзамені, заліку), які використовуються при розрахунку успішності здобувачів, становить 50.

Підсумкові бали з навчальної дисципліни визначаються як сума балів, отриманих здобувачем протягом семестру, та балів, набраних на підсумковому контролі (екзамені, заліку).

Здобувач вищої освіти, який під час складання підсумкового контролю (залік) отримав незадовільну оцінку, складає його повторно. Повторне складання підсумкового екзамену чи заліку допускається не більше двох разів з кожної навчальної дисципліни: один раз – викладачеві, а другий – комісії, до складу якої входить керівник відповідної кафедри та 2-3 науково-педагогічних працівники.

Якщо дисципліна вивчається протягом двох і більше семестрів з семестровим контролем у формі екзамену чи заліку, то результат вивчення дисципліни в поточному семестрі визначається як середньоарифметичне значення балів, набраних у поточному та попередньому семестрах.

Критерії оцінювання навчальної дисципліни «Право Європейського Союзу» (денна форма навчання)		
Робота під час навчальних занять	Самостійна та індивідуальна робота	Підсумковий контроль
Отримати не менше 3 позитивних оцінок	Підготувати конспект за темою самостійної роботи, реферат (тези доповіді) тощо.	Отримати за підсумковий контроль не менше 30 балів

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка	
		Оцінка	Пояснення
90 - 100	Відмінно («зараховано»)	A	«Відмінно» – теоретичний зміст курсу засвоєний цілком , необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані в повному обсязі, відмінна робота без помилок або з однією незначною помилкою.
80 - 89	Добре («зараховано»)	B	«Дуже добре» – теоретичний зміст курсу засвоєний цілком , необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані , якість виконання більшості з них оцінено числом балів, близьким до максимального , робота з двома - трьома незначними помилками.
75 - 79		C	«Добре» – теоретичний зміст курсу засвоєний цілком , практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, усі навчальні завдання, які передбачені програмою навчання, виконані , якість виконання жодного з них не оцінено мінімальним числом балів, деякі види завдань виконані з помилками , робота з декількома незначними помилками, або з однією – двома значними помилками.
65 - 74	Задовільно («зараховано»)	D	«Задовільно» – теоретичний зміст курсу засвоєний частково , але прогалини не носять істотного характеру, необхідні практичні навички роботи з освоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених програмою навчання навчальних завдань виконано , деякі з виконаних завдань містять помилки , робота з трьома значними помилками.
60 - 64		E	«Достатньо» – теоретичний зміст курсу засвоєний частково , деякі практичні навички роботи не сформовані , частина передбачених програмою навчання навчальних завдань не виконана або якість виконання деяких з них оцінено числом балів, близьким до мінімального , робота, що задовольняє мінімуму критеріїв оцінки.
21 - 59	Незадовільно («не зараховано»)	FX	«Умовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу засвоєний частково , необхідні практичні навички роботи не сформовані , більшість передбачених програм навчання, навчальних завдань не виконано , або якість їхнього виконання оцінено числом балів, близьким до мінімального ; при додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань (з можливістю повторного складання), робота, що потребує доробки.
1 - 20		F	«Безумовно незадовільно» – теоретичний зміст курсу не освоєно , необхідні практичні навички роботи не сформовані , всі виконані навчальні завдання містять грубі помилки , додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не приведе до значного підвищення якості виконання навчальних завдань, робота, що потребує повної переробки.

10. Рекомендована література (основна, додаткова), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна:

Нормативно-правові акти

1. Договір про Європейський Союз // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029.
2. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017.
3. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06.
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
5. Хартія основних прав Європейського Союзу // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029.
6. Хартія співтовариства про основні соціальні права працівників // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029.

Підручники та навчальні посібники

1. Дахно І. І. Право Європейського Союзу : навчальний посібник Київ : Центр учб. літ., 2018. 415 с.
2. Інституційна система ЄС : навчальний посібник / Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік, Н. М. Рудік / за заг. ред. Л. Л. Прокопенко. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. 220 с.
3. Ковалів М. В. Основи права Європейського Союзу : навчальний посібник / Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.
4. Основи права Європейського Союзу : підручник / Л. І. Адашис, Т. М. Анакіна, С. М. Вихрист та ін. / за заг. ред. Т. Л. Сироїд ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 590 с.
5. Основи права Європейського Союзу : підручник / Т. М. Анакіна, О. А. Гавриленко, Ф. Крістані та ін., за заг. ред. Т. Л. Сироїд; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків : Право, 2018. 456 с.
6. Основи права Європейського Союзу : навчальний посібник / М. В. Ковалів, Т. М. Тимчишин, О. В. Ніканорова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.

7. Право Європейського Союзу (в питаннях і відповідях) / за ред. І. В. Яковюка. Харків : Право. 2021. 256 с.
8. Право Європейського Союзу : основи теорії: підручник / Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюк та ін. / за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків : Право, 2021. 360 с.
9. Право Європейського Союзу : підручник / В. І. Муравйов, Н. Б. Мушак, Ю. О. Волошин. Фенікс : Одеса, 2021. 436 с.
10. Право Європейського Союзу : підручник / за ред. І. В. Яковюка. Харків : Право. 2019. 275 с.
11. Право Європейського Союзу : підручник / за ред. Р. А. Петрова, А. О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. Вид. 9-те, змінене і допов. Харків : Право. 2019. 442 с.
12. Право Європейського Союзу : підручник / Р. А. Петров, А. О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін. / за ред. Р. А. Петрова. Вид. 9-те, змінене і допов. Харків : Право, 2019. 442 с.
13. Стрельцова О. В. Конституціоналізація процесу асоціації України з Європейським Союзом : теорія та практика : монографія / за наук. ред. О. В. Марцеляка. Київ: Алерта, 2017. 532 с.
14. Суд Європейського Союзу : розвиток судової системи та практики тлумачення права ЄС : монографія / Т. В. Комарова. Харків: Право, 2018. 528 с.
15. Тетарчук І. В. Європейське право (право Європейського Союзу) : навчальний посібник для підготовки до іспитів. Київ : ЦУЛ, 2020. 158 с.
16. Троянський О. А. Основи права Європейського Союзу. Методичні вказівки до практичних занять. ЛА НАУ, 2021. 96 с.
17. Фалалєєва Л. Г. Захист основоположних прав у інтеграційному правопорядку Європейського Союзу : монографія. Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2020. 455 с.
18. Яновюк І. В. Право Європейського Союзу. Нормативні матеріали. Харків : Право, 2019. 500 с.

Додаткова

1. Асірян С., Власенко С., Трішина С. Приєднання Європейського Союзу до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. Вип. 12 (2020). С. 300-304. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.12.52>. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/12/53.pdf>
2. Войціховський А. В. Міжнародне право: підручник. Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2020. 544 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9229/Mizhnarodne%20pravo_Pidruchnyk_A%20Voitsikhovskyi_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=1
3. Войціховський А. В. Особливості політики розвитку регіонів в Європейському Союзі. *Конституційні принципи місцевого самоврядування та регіональна політика ЄС* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 24 квітня 2020 року). Харків : Харк. нац. унів.

- ім. В. Н. Каразіна, 2020. С. 100-103.
URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9451/Osoblyvos%20polityky%20rozvytku%20rehioniv_Voitsikhovskyi_2020.pdf?sequence=1
4. Дорогіх О. М. Правові засади європейської інтеграції України. *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві* : зб. наук. праць за матер. Міжнар. наук.-практ. конфер. (20 берез. 2020 р.). Велико-Тирново, Болгарія : ACCESS PRESS, 2020. С.54-63.
URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Tezy_Bolgaria_03.20/Tezy_Bolgaria_03.20_10.pdf
5. Забокрицький І. Rule of Law Framework як механізм забезпечення верховенства права в рамках Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. Вип. 4. С. 171-177. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/33.pdf>
6. Комарова Т.В. Практика Суду справедливості ЄС та конституціоналізація права Європейського Союзу. *Правова держава*. 2018. № 29. С. 123-130. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2018.29.140786>. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/140786>.
7. Лісовський В. Європейська безпеки та національні інтереси України. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26864/32-Lisovskyi.pdf?sequence=1>
8. Небеська М. С., Проданець Н. М. Значення положень Хартії основних прав Європейського Союзу для модернізації закріплених у Конституції України прав і свобод людини. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. Вип. 1. С. 11-13. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/1/1_2018.pdf
9. Передерій О.С. Право Європейського Союзу як чинник трансформації правових систем європейських держав : теоретико-правові аспекти. *Вісник харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2018. Вип. 26. С. 33-37.
URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/download/12667/12065>
10. Сироїд Т. Л. Міжнародне публічне право : підручник. Одеса: Фенікс, 2018. 744 с.
11. Сірант М. М. Поліцейське співробітництво України і Європейського Союзу – правовий аспект.
URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/37425/1/53_353-360.pdf
12. Стрельцова О. В. Конституціоналізація процесу асоціації України з Європейським Союзом : теорія та практика: монографія / за наук. ред. О. В. Марцеляка. Київ : Алерта, 2017. 532 с.
13. Тітов Є. Б. Відповідальність представників держав-членів та персоналу на прикладі деяких інституцій Європейського Союзу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2020. Вип. 29. С. 341-347. DOI: 10.26565/2075-1834-2020-29-45.
URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/15745/14954>
14. Устименко О. С. Співробітництво України з Європолем та Євроюстом. *Сучасний рух науки* : тези доп. III міжнар. наук.-практ. інтернет-конфер. (1-2 жовт. 2018 р.) Дніпро, 2018. С. 648-652.

URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3981/Spivrobitnytstvo%20Ukrainy%20z%20Yevropolom%20ta%20Yevroiustom_Ustymenko_2018.pdf?sequence=2&isAllowed=y

15. Ходош А. В. Співвідношення прав Європейського Союзу та міжнародного права. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. Вип. 63. С. 371-377. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3229062>.

URL: <http://easternlaw.com.ua/uk/mizhnarodne-pravo/xodosh-a-v-spivvidnoshennya-prava-yevropejskogo-soyuzu-ta-mizhnarodnogo-prava>

16. Швець Д. В., Войціховський А. В., Устименко О. С. Історико-правовий огляд утворення та розвитку Європейського Союзу. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. Харків : Майдан, 2020. С. 529-582. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9481/Bandurka_istoriya_prava_zarubizh%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. <https://europa.eu/> – офіційний сайт Європейського Союзу;
2. https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine_uk – представництво Європейського Союзу в Україні;
3. <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/ukr&c> – Європейський суд з прав людини;
4. <http://www.europarl.europa.eu/portal> – офіційний сайт Європейського Парламенту;
5. <https://www.consilium.europa.eu> – офіційний сайт Європейської Ради;
6. https://ec.europa.eu/commission/index_en – офіційний сайт Європейської комісії;
7. <https://www.ecb.europa.eu/home/html/index.en.html> – офіційний сайт Європейського центрального банку;
8. <http://www.eib.org/> – офіційний сайт Європейського інвестиційного банку;
9. <https://curia.europa.eu> – офіційний сайт Суду Європейського Союзу;
10. <https://eurojust.europa.eu/> – офіційний сайт Європейського агентства, що співпрацює з судовими та поліцейськими органами країн-членів Європейського Союзу (Євроюст);
11. <https://www.europol.europa.eu/> – офіційний сайт Європейського поліцейського офісу (Європол);
12. <http://publications.europa.eu> – офіс офіційних публікацій Європейського Союзу.